

امنیت ملی و خطر ورشکستگی سرزمین در ایران

به اهتمام:

مراد کاویانی راد

هیئت علمی دانشگاه خوارزمی

امنیت ملی و خطر ورشکستگی سرزمین در ایران

به اهتمام: مراد کاویانی‌راد
ویراستار ادبی: زهرا عقیلی
ناشر: پژوهشکده مطالعات راهبردی
صفحه‌آرا: لیلا بنی‌هاشمی
نوبت چاپ: اول ۱۴۰۳
شمارگان: ۱۰۰ جلد
قیمت: ۲,۰۰۰,۰۰۰ ریال
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۵۷۱۶-۷۱-۱

تلفن: ۸۸۹۱۲۸۳۰ فکس: ۸۸۸۹۶۵۶۱
فروشگاه کتاب: ۸۸۸۰۲۴۷۶ دفتر نشر: ۸۸۸۰۲۴۷۷
نشانی: تهران، خیابان کریم‌خان زند، خیابان آبان جنوبی، خیابان رودسر شرقی، شماره ۷
صندوق پستی: ۵۱۸۹-۱۴۱۵۵
پست الکترونیک: info@risstudies.org
آدرس سایت: www.risstudies.org
فروشگاه اینترنتی: shop.risstudies.org
کلیه حقوق برای پژوهشکده مطالعات راهبردی محفوظ است

سرشناسه: کاویانی‌راد، مراد، ۱۳۵۴ -
عنوان و نام پدیدآور: امنیت ملی و خطر ورشکستگی سرزمین در ایران/ به اهتمام مراد کاویانی‌راد.
مشخصات نشر: تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری: ۳۴۷ ص.؛ ۵/۱۴×۵/۲۱ س.م.
فروست: علوم سیاسی؛ ۲۹۹. امنیت زیست محیطی؛ ۳.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۵۷۱۶-۷۱-۱
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
موضوع: آمایش سرزمین -- ایران
Reclamation of land -- Iran
فرونشستی (رانس زمین) -- ایران
Subsidence (Earth movements) -- Iran
امنیت ملی -- ایران
National security -- Iran
عمران منطقه‌ای -- ایران
Regional planning -- Iran
توسعه پایدار -- ایران
Sustainable development -- Iran
رده بندی کنگره: HT395
رده بندی دیویی: ۳۰۷/۱۲۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۹۷۱۷۳۶۳
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا

فهرست مطالب

سخن ناشر.....	۱۳
پیش‌گفتار.....	۱۵
فصل اول: ورشکستگی سرزمین، زمینه‌ها و پیامدها / مراد کاویانی‌راد	
مقدمه.....	۱۹
زیست‌سپهر و ورشکستگی سرزمین.....	۲۱
محیط‌زیست زمین.....	۲۳
تخریب محیط‌زیست.....	۲۶
نمودهای تخریب محیط‌زیست.....	۲۷
امنیت زیست‌محیطی.....	۳۳
آینده محیط‌زیست جهان.....	۳۷
تهدیدهای زیست‌محیطی و امنیت ملی.....	۴۰
نتیجه‌گیری.....	۴۲
منابع.....	۴۲
فصل دوم: سازگاری اقلیمی در ایران: زمینه‌ها، بایسته‌ها و راهکارها / علی‌اکبر شمسی‌پور	
مقدمه.....	۴۷
عوامل شکل‌گیری شرایط اقلیمی و محیطی حاضر.....	۵۳
پیش‌نگری دگرگونی اقلیم در ایران.....	۶۴
نقش نهادها و بازیگران مؤثر.....	۷۱
یافته‌های جهانی درباره اثر تغییر اقلیم و امنیت ملی.....	۷۵
نتیجه‌گیری.....	۸۲
منابع.....	۸۶

فصل سوم: تغییر اقلیم در ایران: پیامدها و زمینه‌ها / محمد سلیقه

۹۱	مقدمه
۹۲	تغییرات آب‌وهوا
۹۵	تعهدات بین‌المللی در مواجهه با دگرگونی‌های اقلیمی و چالش امنیت آب‌وهوایی
۹۷	تعهدات بین‌المللی در مواجهه با تغییرات آب‌وهوایی
۹۹	آوارگان چالش آینده تغییرات آب‌وهوایی
۱۰۰	تجربیات دیگر کشورها
۱۰۳	تغییرات آب‌وهوایی در ایران
۱۰۶	میانگین دمای سالانه کشور در نیم سده اخیر
۱۰۸	نمودار تغییرات مجموع بارش دریافتی کل کشور
۱۰۹	تغییرات مجموع بارش سالانه
۱۱۱	تغییرات مجموع تبخیر و تعرق پتانسیل
۱۱۳	پیامدهای تغییرات آب‌وهوایی در ایران
۱۱۶	تغییرات آب‌وهوایی و تخریب زیستگاه‌ها در ایران
۱۱۶	دگرگونی‌های اقلیمی و تمرکزگرایی بارش در ایران
۱۱۷	تغییرات آب‌وهوایی، خشک‌سالی و پیامدهای آن در ایران
۱۱۹	بازتاب تغییر آب‌وهوا بر امنیت غذایی ایران
۱۲۱	راهکارهای مقابله با تغییرات آب‌وهوایی
۱۲۳	نتیجه‌گیری
۱۲۵	منابع
	فصل چهارم: فرونشست زمین در ایران (زمینه‌ها، پیامدها، تجارب جهانی و راهکارها) / اسماعیل نجفی
۱۲۹	مقدمه
۱۳۸	زمینه‌های پیدایش فرونشست زمین در ایران
۱۴۲	آینده وضعیت موجود
۱۵۲	تجربیات جهانی
۱۶۳	نتیجه‌گیری

۱۶۶	منابع.....
	فصل پنجم: بیابان‌زایی در ایران: زمینه‌ها و بایسته‌ها/ امیر مسعود پویافر
۱۷۳	مقدمه.....
۱۷۵	وضعیت موجود.....
۱۸۱	علل و عوامل بیابان‌زایی در ایران.....
۱۹۰	نقش نهادها و بازیگران مؤثر.....
۱۹۳	راهکارهای مقابله با بیابان‌زایی.....
۱۹۸	تجربیات دیگر کشورها.....
۲۰۴	نتیجه‌گیری.....
۲۰۶	منابع.....
	فصل ششم: فرسایش خاک در ایران: ریشه‌ها، بازتاب‌ها و راه‌کارها/ مهدی بی‌نیاز، مرضیه رضایی و الهام همتی گل‌سفیدی
۲۰۹	مقدمه.....
۲۱۱	سیمای فرسایش خاک در جهان و ایران.....
۲۱۷	عوامل و ریشه‌های فرسایش خاک در ایران.....
۲۱۹	جنگل‌زدایی و تغییر کاربری اراضی.....
۲۲۰	تخریب مراتع.....
۲۲۱	گسترش کشت دیم.....
۲۲۱	کشاورزی در اراضی شیب‌دار.....
۲۲۲	صنایع و دیگر فعالیت‌های انسانی.....
۲۲۳	بازتاب‌ها و پیامدهای فرسایش خاک در ایران.....
۲۲۸	روش‌ها، راهکارها و سیاست‌های کنترل و مقابله با فرسایش.....
۲۳۰	تجربه‌های جهانی مقابله با فرسایش.....
۲۳۱	نتیجه‌گیری.....
۲۳۶	منابع.....
	فصل هفتم: خطر نابودی روبشگاه‌های طبیعی و امنیت ملی ایران/ حسین ربیعی
۲۳۹	مقدمه.....

۲۴۴	منابع طبیعی ایران
۲۴۷	رویشگاه‌های ایران
۲۵۱	روند بهره‌برداری و تخریب رویشگاه‌های طبیعی ایران
۲۵۸	رویشگاه‌های مرتعی
۲۶۱	وضعیت خاک‌های ایران
۲۶۳	تجزیه و تحلیل
۲۶۷	نتیجه‌گیری
۲۶۹	منابع
	فصل هشتم: طوفان‌های ماسه و گردوغبار، زمین‌ها، پیامدها و راهکارها / اصغر طهماسبی و یاسر قاسمی آریان
۲۷۳	مقدمه
۲۷۷	وضعیت طوفان‌های گردوغبار در منطقه و ایران
۲۷۹	گستره منطقه‌ای وقوع گردوغبار در جهان
۲۸۰	منطقه غرب آسیا
۲۸۵	تجربیات جهانی مقابله با طوفان‌هایی ماسه و گردوغبار
۲۸۸	فرسایش بادی و پدیده گردوغبار در ایران
۲۹۱	پیامدهای طوفان‌های گردوغبار و ماسه:
۲۹۴	بازتاب‌ها و پیامدهای اجتماعی - اقتصادی گردوغبار
۲۹۵	تبیین عوامل مؤثر و ارائه راهکار
۳۰۳	نتیجه‌گیری
۳۰۵	منابع
	فصل نهم: بحران منابع آب ایران، زمین‌ها، تنگناها و راهکارها / حسن صدرانیا
۳۰۹	مقدمه
۳۱۲	بحران آب
۳۱۳	تنگناها و زمین‌های بحران آب
۳۱۵	زمین‌ها و تنگناهای بحران منابع آب در ایران
۳۱۶	مدیریت منابع آب در ایران

۳۱۸	منابع آب زیرزمینی
۳۲۰	مصرف آب و بهره‌وری
۳۲۳	منابع آب نامتعارف
۳۲۴	ارائه خدمات آب
۳۲۵	ارزش آب، یارانه‌ها و قیمت‌گذاری
۳۲۸	کاهش خطرات مرتبط با آب
۳۲۸	دگرش‌های اقلیمی
۳۳۳	راهکارها
۳۳۵	نتیجه‌گیری
۳۳۷	منابع
۳۴۳	نمایه

فهرست اشکال و جداول

- جدول ۱. تهی شدن منابع: زمین‌ها، پیامدها و راهکارها ۲۱
- جدول ۲. تفاوت اکوسیستم و زیست‌سپهر ۲۶
- جدول ۳. پیامد دگرش‌های آب‌وهوا ۴۰
- شکل ۲. وضعیت ناهمواری‌ها (بالا) پوشش زمین (راست) و ... ۵۴
- شکل ۳. پهنه‌بندی اقلیمی ایران ۵۵
- شکل ۴. دوره‌های دهه‌ای خشک‌سالی‌های ایران با ... ۵۷
- شکل ۵. روند تغییرات شاخص خشک‌سالی براساس ... ۵۸
- شکل ۶. روند تغییرات بارش سالانه کشور در طول پنج دهه گذشته ۵۹
- شکل ۷. روند تغییرات دمای سالانه ایران در ۵۰ سال گذشته ۵۹
- شکل ۸. روند تغییرات بارش و تبخیر و تعرق پتانسیل سالانه کشور در ۵۰ سال اخیر ۶۰
- شکل ۹. افزایش فرین‌های بارشی (سیلاب) به‌دلیل ... ۶۲
- شکل ۱۰. تغییر منطقه‌بندی اقلیمی ایران در دو دوره مورد مطالعه ۶۳
- جدول ۱. مهم‌ترین پیامدهای تغییر اقلیم در امنیت ملی ایران ۶۶
- شکل ۱۱. بالا تغییرات میانگین سالانه بارش ... ۷۰
- شکل ۱۲. تغییر وضعیت آبی ایران در طول ۷۵ ... ۷۴
- نمودار ۱. تغییرات دمای آینده ... ۹۴
- شکل ۱. تغییرات شبیه‌سازی شده بارش برای ... ۹۸
- نمودار ۲. روند افزایش دمای سالانه ایران در ... ۱۰۷
- شکل ۲. سری‌های زمانی روند تغییرات دما در یک دوره ۳۷ ساله (۱۹۸۲-۲۰۱۹) ... ۱۰۸
- نمودار ۳. روند تغییرات بارش سالانه ایران در ... ۱۰۹
- شکل ۳. تغییرات سالانه بارش ایستگاهی در ... ۱۱۰

شکل ۴. میانگین بارش در ۱۰۰ ایستگاه بارشی ایران	۱۱۱
نمودار ۴. تغییرات تبخیر و تعرق پتانسیل کشور	۱۱۲
شکل ۵. پهنه‌بندی مجموع تبخیر و تعرق	۱۱۳
شکل ۱. نقشه توزیع فرونشست زمین در کشور (سازمان نقشه‌برداری).....	۱۳۴
شکل ۲. نقشه توزیع فرونشست زمین در کشور (سازمان زمین‌شناسی).....	۱۳۵
شکل ۳. نقشه برداشت سرانه آب بر پایه مترمکعب در سال به ازای ساکنان	۱۴۰
شکل ۴. روند افزایش تعداد محدوده‌های	۱۴۴
شکل ۵. میزان فرونشست زمین در برخی از دشت‌های کشور.....	۱۴۵
شکل ۶. نمایی از رخداد فرونشست زمین در دشت‌های ایران	۱۴۶
شکل ۷. توزیع فضایی میانگین سطح آب زیرزمینی	۱۴۷
شکل ۸. روند تغییرات کسری مخزن منابع آب زیرزمینی کشور	۱۴۹
جدول ۱. مصارف آب در کشور.....	۱۵۰
شکل ۹. پتانسیل جهانی فرونشست زمین	۱۵۴
جدول ۲. فرونشست زمین در ایران.....	۱۶۵
شکل ۱. پراکنش کانون‌های تخریب سرزمین در سطح کشور.....	۱۷۸
شکل ۲. مدل مفهومی راه‌کارهای مقابله با بیابان‌زایی	۱۹۴
جدول ۱. میزان فرسایش آبی در مناطق	۲۱۲
جدول ۲. برآورد خبرگان درباره میزان فرسایش در ایران.....	۲۱۳
شکل ۱. نقشه طبقه‌بندی حوزه‌های رتبه دو از نظر	۲۱۵
شکل ۲. نقشه فرسایش جهانی با استفاده از مدل RUSLE	۲۱۵
جدول ۱. ارزش اقتصادی خدمات غیر بازاری سالانه جنگل‌ها و مراتع کشور.....	۲۴۳
نمودار ۱. مساحت جنگل‌های ایران (هزار کیلومتر مربع).....	۲۴۸
جدول ۲. مساحت جنگل‌های ایران به تفکیک نواحی رویشی.....	۲۴۹
جدول ۳. آمار نابودی پوشش جنگلی در ایران	۲۵۰
نمودار ۲. کاهش سالانه پوشش جنگلی ایران در قرن ۲۱ (هزار هکتار).....	۲۵۲
جدول ۴. برداشت چوب از جنگل‌های ایران در سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۶.....	۲۵۳
جدول ۵. وضعیت کاهش پوشش درخت ایران به تفکیک استان	۲۵۴

- جدول ۶. آمار زمین‌های جنگلی، بیابانی، زراعی و... ایران..... ۲۵۶
- جدول ۷. مقدار تخریب سالانه سطح جنگل‌ها..... ۲۵۸
- جدول ۸. نمای کلی زمین‌های کشور..... ۲۶۱
- نمودار ۳. درصد اراضی کشاورزی ایران از کل مساحت کشور..... ۲۶۲
- شکل ۱. مرگ‌ومیر ناشی از بلایای طبیعی ۲۰۱۶- ۱۹۷۰..... ۲۷۶
- شکل ۲. گرداب‌های ریزگرد جوی نقشه ... ۲۷۸
- شکل ۳. نقشه جهانی مقادیر میانگین سالانه ... ۲۷۹
- شکل ۴. الگوی جهانی فرکانس گردوغبار برآورد شده ... ۲۸۰
- شکل ۵. رویکردهای مقابله با پدیده گردوغبار ۲۸۷
- شکل ۶. پراکنش مناطق تحت‌تأثیر فرسایش بادی در استان‌های بیابانی کشور..... ۲۸۹
- شکل ۷. مساحت و مقدار غبارخیزی کانون‌های ... ۲۹۱
- شکل ۸. مدل فشار و رهاسازی..... ۲۹۹
- جدول ۱. مهم‌ترین عوامل ریشه‌ای تشدید پیامدهای ... ۳۰۰
- جدول ۲. مهم‌ترین فرایندهای پویای مؤثر بر ... ۳۰۲
- جدول ۳. مهم‌ترین شرایط ناامن مؤثر بر ... ۳۰۳
- شکل ۱. مدل مفهومی DPSIR برای ارزیابی مسائل آب..... ۳۱۵
- شکل ۲. مناطق با تنش آب سطحی پایه (B) و آب زیرزمینی (A) تا سال ۲۰۱۰..... ۳۱۸
- نمودار ۱. تغییرات میزان مصرف آب در کشور ... ۳۲۱
- جدول ۱. درصد مساحت تحت‌تأثیر خشک‌سالی ... ۳۲۹
- شکل ۳. میزان وابستگی کشورها به منابع آب فرامرزی ۳۳۲
- شکل ۴. الگوی مفهومی زمین‌ها و تنگناها و سازوکارهای بحران آب در ایران..... ۳۳۷

سخن ناشر

سویه‌ها و مقیاس‌های گوناگون امنیت، ثبات، رفاه، توسعه با سلامت و کارکرد بنیادهای زیستی و اکوسیستم‌های جغرافیایی درهم تنیده است. از این رو، تهدید سلامت و کارکرد بنیادهای زیستی زیست‌سپهر زمین، سویه‌ها و مقیاس‌های یاد شده را در خواهد نوردید. زیست‌سپهر زمین در قالب خشکی‌ها در میان بیش از ۱۹۰ کشور جهان پخش شده است. وضعیت محیط‌زیست کشورها آشکارترین و واپسین لایه‌ای است که پندار و کردار ملت‌ها و کارکرد قلمروداران را در عرصه زیست و زیستگاه و نسبت به نسل امروز و آیندگان آن سرزمین باز می‌تاباند. بهره‌کشی فزاینده بیرون از توانش‌های محیطی سرزمین در مقیاس ملی و فروملی به همراه تهدیدهای زیست‌محیطی در مقیاس جهانی مانند دگرش‌های آب‌وهوایی آینده بیمناک و پر مخاطره‌ای فراروی باشندگان زمین گشوده است. این وضعیت در کشورهای توسعه‌نیافته، ژرفا و گستره بیشتری دارد. همه این کشورها کمابیش درگیر ویرانی سرزمین و فروسای بنیادهای زیستی هستند. از این رو، بنیادهای زیستی ناتوان از فراهم‌سازی خدمات طبیعی شهروندان هستند در این کشورها ناکارآمدی نظام‌های سیاسی با بهره‌کشی فزاینده توده‌های فقیر از منابع طبیعی همراه شده و در قالب ورشکستگی سرزمین نمود یافته است. در این میان، موقعیت جغرافیایی ایران روی نوار بیابانی زمین، کوهستانی بودن بخش پهناور کشور و جهت‌گیری این رشته کوه‌ها طی تاریخ به جغرافیای شکننده و به تبع به امنیت، معیشت و سازگاری

باشندگان این سرزمین جهت و معنا داده است. این در حالی است که طی چندین دهه گذشته برخاسته از افزایش جمعیت، گسترش فزاینده شهرها و شهرنشینی، ناکارآمدی مدیریت منابع طبیعی و چیرگی رویکرد رشد محور بر فرایند توسعه، گسترش منش سرمایه‌سالاری در قالب کالایی‌شدن زمین و منابع طبیعی، برپایی صنایع پراکنده ناسازگار با توانش‌های محیطی مناطق و ده‌ها زمینه و عامل دیگر به تهدید امنیت ملی و ورشکستگی سرزمین در ایران انجامیده است. این وضعیت با دگرش آب‌وهوایی در مقیاس جهانی در قالب کاهش بارش و افزایش گرما طی چند دهه گذشته نمود یافته است و دست‌کم در کوتاه‌مدت هم چاره‌ناپذیر می‌شود. از این‌رو، آینده بیمناکی فراروی مردم و قلمروداران گشوده شده است. بی‌گمان، پیش‌نیاز رویارویی با این چالش پایدار پُردامنه تهدیدکننده امنیت ملی، شناخت تهدیدهای گوناگون سرزمین در کشور است. بر بنیاد چنین تنگناهای سرزمینی و پیامدهایی که بر فرایند قلمروداری و امنیت ملی دارند رشته‌ها و گرایش‌های علوم جغرافیایی مانند جغرافیای سیاسی در قالب واحدهای درسی «ژئوپلیتیک منابع و محیط‌زیست» و «بحران‌های زیست‌محیطی و امنیت ملی» و نیز رشته مخاطرات محیطی در قالب واحدهای درسی «مخاطرات ژئومورفولوژیک»، «مخاطرات اقلیمی»، «ابعاد مخاطرات انسانی» به بررسی و واکاوی تهدیدهای جغرافیایی سرزمین می‌پردازند. کتاب پیش‌رو به کوشش دکتر مراد کاویانی‌راد هیئت علمی دانشگاه خوارزمی با بهره‌گیری از توان علمی صاحب‌نظران دانشگاهی با عنوان «امنیت ملی و خطر ورشکستگی سرزمین در ایران» به واکاوی زمینه‌ها و پیامدهای تهدیدهای یاد شده و پیشنهاد راهکار درباره این وضعیت پرداخته است.

پژوهشکده مطالعات راهبردی بر بنیاد رسالت علمی و ملی خود در تولید ادبیات بومی در حوزه دانشگاهی و همچنین نمایاندن تهدیدهای امنیتی فراروی کشور در حوزه محیط‌زیست اقدام به انتشار کتاب «امنیت ملی و خطر ورشکستگی سرزمین در ایران» کرده است. امیدواریم انتشار این کتاب در گستره دانشگاهی و کشورداری بتواند در کانون توجه دانشگاهیان و قلمروداران قرار بگیرد.

پیش‌گفتار

هزاران سال به درازا کشیده شده تا زمینه و بستر برای پیدایش و پایداری زیستگاه‌های انسانی فراهم و پذیرای جوامع انسانی شود. ماندگاری و پویایی زیست و زیستگاه جوامع انسانی پیوند سراسر است و درهم‌تنیده‌ای با سلامت و کارکرد توانش‌های محیطی (آب، خاک، آب‌وهوا، منابع، انرژی، رُستنی‌ها، جانوران و...) داشته است. توسعه، امنیت و رفاه جوامع در هر سطح آن به داشته‌ها و توانش‌های زمین و گستره مورد سکونت وابسته و پیوسته است. طی این بازه زمانی رخدادهایی مانند افزایش جمعیت، آلودگی‌سازی بنیادهای زیستی، رشد اقتصادی شهرنشینی، بهره‌برداری گسترده از انرژی، تهی‌سازی منابع، گسترش فزاینده کشاورزی، شکارورزی بی‌رویه، جنگل‌زدایی، سوزاندن سوخت‌های فسیلی، سوزاندن باز زباله، گرمایش زمین و دگرش‌های آب‌وهوایی سر‌بازایستادن نداشته‌اند و آینده‌روشنی هم برای پایان آن‌ها دیده نمی‌شود و آینده‌ای تاریک و سر‌بسته فراروی بشر گشوده است. شگفتی آنجاست که به فراخور افزایش دانایی و آگاهی بشر از سرشت بنیادهای زیستی و کارکرد راهبردی آن‌ها در پایداری زیستگاه‌ها و ماندگاری زیست اجتماعی انسان‌ها، طی چندین دهه گذشته ویرانی بنیادهای زیستی و فروسایبی عوامل و عناصر جغرافیایی سرزمین، روندی شتابان و گسترده یافته است. پیوستگی و درهم‌تنیدگی عناصر و عوامل جغرافیایی زیست‌سپهر،

جوامع بشری را جدای از ویژگی‌های زیستی و فرهنگی‌شان، هم‌سرنوشت قرار داده و چنین شناسه‌هایی طی دهه‌های گذشته تا امروز زمینه هم‌اندیشی‌های بسیار در قالب برگزاری نشست، همایش، گردهمایی و نوشتن و پخش هزاران متن علمی و رسانه‌ای در فضای حقیقی و مجازی شده است.

با این حال، بررسی و واکاوی تهدیدهای زیست‌محیطی که به تھی سازی سرزمین و ورشکستگی بسیاری از مناطق زیست بشر انجامیده نشان می‌دهند که در برخی مناطق این دگرگونی‌ها نمود و بازتاب بیشتری داشته و امنیت آن‌ها را دستخوش رخدادهای ناگوار پیش‌بینی‌ناپذیر بسیاری کرده است. ایران از آن دست کشورهایی است که اثرپذیری گسترده‌ای و فزاینده‌ای از تهدیدهای زیست‌محیطی در بخش‌های آب، خاک و هوا داشته به‌گونه‌ای که دست‌کم امنیت ملی کشور به‌ویژه در حوزه‌های غذا و آب تا یک سده آینده متأثر از این تهدیدها خواهد کرد. بر بنیاد بسیاری از گزارش‌ها طی چند دهه گذشته جایگاه کشور در حوزه محیط‌زیست پیوسته افت کرده و روندی نگران‌کننده یافته است. کتاب پیش‌رو در قالب ده بخش با عنوان «امنیت ملی و خطر ورشکستگی سرزمین در ایران» با چنین برداشتی از آینده به قلم کارشناسان مختلف از چند دانشگاه کشور نوشته شده است که در قالب آن نویسندگان کوشیده‌اند افزون‌بر واشکافی سیمای این تهدیدها، راهکارهای مورد نیاز را هم طرح کنند:

- فصل اول: ورشکستگی سرزمین، زمینه‌ها و پیامدها
- فصل دوم: سازگاری اقلیمی در ایران: زمینه‌ها، بایسته‌ها و راهکارها
- فصل سوم: تغییر اقلیم در ایران: پیامدها و زمینه‌ها
- فصل چهارم: فرونشست زمین در ایران (زمینه‌ها، پیامدها، تجارب جهانی و راهکارها)
- فصل پنجم: بیابان‌زایی در ایران: زمینه‌ها و بایسته‌ها
- فصل ششم: فرسایش خاک در ایران: ریشه‌ها، بازتاب‌ها و راهکارها
- فصل هفتم: خطر نابودی رویشگاه‌های طبیعی و امنیت ملی ایران

- فصل هشتم: طوفان‌های ماسه و گردوغبار، زمینه‌ها، پیامدها و راهکارها
- فصل نهم: بحران منابع آب ایران، زمینه‌ها، تنگناها و راهکارها.

امروزه نگرانی‌ها و تهدیدهای بسیاری بخش‌های گوناگون امنیت کشورمان را تهدید می‌کند. بسیاری از این تهدیدها بُن‌مایه سیاسی و ایدئولوژیک دارند و با اینکه هزینه‌های کلانی متوجه پایداری امنیت کشور کرده‌اند اما سرشت آن‌ها به‌گونه‌ای است که نمی‌توانند بلندمدت و ماندگار باشند. در این میان، تهدید پایدار و ماندگار ایران، ناامنی‌های زیست‌محیطی است که به‌صورت هم‌افزایانه، متأثر از درهم‌تنیدگی دو مقیاس ملی و جهانی در بسیاری از مناطق به ورشکستگی سرزمینی در کشور انجامیده‌اند و امیدی نیز به بازگشت آن‌ها نمی‌رود. کتاب پیش‌رو، تنها سویه‌هایی از این تهدیدها را آن هم به‌صورت گذار برشمرده و واشکافی کرده و رهنمود داده است. طی چند سال گذشته پژوهشکده مطالعات راهبردی در بازنمایی این تهدیدها در قالب کتاب، مقاله و تحلیل‌های راهبردی بسیار پویا و کوشا ظاهر شده است. از معاونت پژوهشی و انتشارات این پژوهشکده که ما را در انتشار این اثر یاری کردند، سپاسگزاریم.

مراد کاویانی‌راد

تهران، بهار ۱۴۰۳

